

SISÄLTÖ

1

Kaikesta huolehtijat 9

2

Tonttujen ja haltijoiden historia 17

Alkuperä syvän hämärän peitossa 17 • Kumpi oli ensin: tonttu vai haltija? 19
• Uskontojen ja uskomusten sekamelska 22 • Pidettiin suuressa arvossa 24 •
Paskatonttu 25 • Turun linnan tonttu-ukko 27 • Hyvin arkinen salasiistijä 31

3

Kodinhaltijan syntymä 34

Kuuluisia kodinhaltijoita 35 • Kodinhaltija asuu tulen lähellä 38 • Kodin
kunniaipaikka 40 • Kodinhaltija muuttaa 44 • Kannattaa pysytellä hyvissä
väleissä 47 • Haltijan näyttäytyminen 49 • Nykyinen kodinhaltija: Wi-Fi 50

4

Joulutonttu 52

Monien vaikutteiden sekoitus 52 • Puuroa jouluna 54 • Tonttu kesyyntyy
55 • Tonttu sujahtaa jouluperinteeseen 57 • Tonttu ei vaan saa unta 60 •
Joulutonttuista suomeksi 65 • Joulupukin kehkeytyminen 67 • Mikä punastutti
tontun? 70 • Korvatunturi ja Markus-setä 73 • Kaupallista joulua 77 • Tonttuilua
pikkujouluissa 79 • Tonttu syrjäyttää Jeesuksen 81

5

Saunatonnttu 83

Parhaimmillaan hyväntahtoinen, pahimmillaan hengenvaarallinen 83 • Suu naurussa 84 • Tervehdys ja näkemiin 85 • Ei myöhään pyhän päälle 87 • Saunatonnttu kasvattajana 90 • Saunatonnttu muuttaa 91 • Tonttu kiittää hyvästä kohtelusta 93 • Saunatonnttu suuttuu 95 • Pelastui täpärästi 98 • Otella olemattomien kanssa 102 • Tämän se teki, kun suututettiin 104 • Me lapset vähän pelättiin 106 • Saunatonntun olomuoto 107 • Karvaset munatki 111 • Ei sentään sarvia 112

6

Yksisilmäisen tontun tarina 116

Groteski kauhuelämys 116 • Karusanaisia toteamuksia 119 • Pelättiin, vaikka ei nähty 120 • Pidentää ja vähentää kokoansa 122 • Hyvää sen luultiin tekevän 123 • Tonttu vai paholainen? 124 • Enne ja varoitus 125 • Muita yksisilmäisiä 126

7

Riihitonttu 128

Piippua polttava äijä uunin äärellä 128 • Estää kuolemasta häkään 131 • Viestii näyttäytymällä 132 • Uskovaisetkin arvostivat 134 • Naishaltija rinnat paljaana 135 • Heittää yöllä riihestä 136 • Parret vain tulivat niskaan 137 • Kiroilija heräsi ulkona 138 • Heitti toiseen paikkaan 138 • Kaltoin kohdeltu 139 • Havaittuja riihitonttuja 139 • Häväisty tonttu 141 • Viljatonttu 143

8

Taistelevat tontut 146

No tästäkö tomu ja sähinä! 146 • Kuuluisa taistelu Kangasalalla 147 • Mahdottoman riskejä kantamaan ja vetämään 150 • Ankara tappelu, aseina riihipuut 153 • Kujalla otsat yhteen jyrähti 155

9

Myllytonttu 159

Nukahtamisen vaara 160 • Kyllä haltija herättää 161 • Uhreja ja lahjoja 162 • Myllyn pysäyttäjät 164 • Kaksin käsin rattaasta kiinni 165 • Mikä nyt on? 166 • Ensimmäinen mylläri 169 • Vesimylly 171

10

Vedenhaltija 172

Pitkätukkainen, isorintainen naiseläjä 174 • Kalan ja ihmisen sekoitus 177 • Kalalajien haltijat 177 • Ihmeellinen taituri pelastui pälkähästä 179 • Heti vähenee vesi 180 • Järvi lähtee liikkeelle 181 • Meriraukka enteilee hukkumista 184 • Näkki, veteinen ja vesihiisi 187 • Näkki rannalle, minä veteen 190 • Vesi vanhin voitehista 192 • Veden kunnioittaminen 194

11

Metsänhaltija 196

Hämäräpiirteinen ihmisenkaltainen olento 196 • Metsässä liikutaan haltijan ehdoilla 197 • Tapio 198 • Metsässä kaikkialla läsnä 199 • Hailuodossa tunnettiin nimeltä 201 • Havaittuja metsänhaltijoita 202 • Puunhaltija 206 • Viekoitteleva metsänneito 207 • Takapuoli kuin rytöläjä 209

12

Tontun muut sukulaiset 211

Maahinen 212 • Ihottumaa maasta, tulesta, ilmasta ja vedestä 215 • Kodin paikkaa tiedustellaan 217 • Saarnahuoneen yökukistaja 219 • Karjan hyvinvoinnin määräävät maahiset 222 • Varhaista vintagea 225 • Havaintoja maahisten elämästä 225 • Viipotin-vaapotin ja siuhontiuvu 227 • Peikko 229 • Hirmu herttainen 232 • Pohjanmaan vuoripeikot 235 • Monihahmoinen peikko 236 • Ruotsalainen peikko 237 • Saamelaisten staalo 239 • Menninkäinen ja keijukainen 240 • Home tippui nokasta 242 • Manhonväki painaa ruumisreikä 243 • Alkaa nähdä näkymättömiä 244 • Paha nostetaan liikkeelle 245 • Koko

kuisti täynnä väkeä 246 • Herttainen keijukainen 248 • Elämä jatkuu ruumiissa 253 • Mikä muutti menninkäisen? 255 • Päivänsäde ja menninkäinen 256 • Äreän mukava 256 • Suopea ruotsalainen menninkäinen 258 • Hiisi 259 • Aarni ja kratti 260 • Cratti murhen piti tavarast 261 • Kauhusta hulluina rymistelivät takaisin 263 • Rajanhaltija ja rajaajä 264 • Ihmisenhaltija 266 • Hiukset nousevat pystyyn 267

13

Häirikkötontut 269

Omalaatuinen kuuluisuus 273 • Kaikki saivat siltä haukkumisia 274 • Kovan haltijan tapaus 275 • Jylläsi ankarasti 276 • Äidin murhaama pieni tyttö 277

14

Para ja piritys 279

Kantaa vain yhtä laatua 281 • Oikeudessa noitakäräjillä 282 • Kuolemantuomio paran käytöstä 283 • Maito- ja voipara 285 • Ahdistaa kovasti noitavaimoa 286 • Paran paska 287 • Livahtaa sisään pienistäkin raoista 288 • Vanha akka oksentaa, pieni ukko ulostaa 290 • Paran synnyttäminen 292 • Salaa yksin 297 • Rahapara 299 • Piritys 300 • Teollinen tuote 301 • Lisää äärettömästi satoa 303 • Aina elävä sontiainen 304 • Keinottelijoiden taikajuuri 305

15

Kohti ekotonttua 308

Lähteitä ja taustamateriaalia 311